

LAUSUNTO ESITYKSESTÄ SOSIAALIHUOLTOLAIKSI JA ERÄIKSI SIIHEN LIITTYVIKSI LAEIKSI 17.6.2014

Sosiaali- ja terveysministeriölle
Viite STM061:00/2014

Isät lasten asialla ry (jäljempänä ILA) kiittää lausuntopyyntöä sosiaalihuoltolakiin. Kiitämme uudistetun lain ajatusta, jonka tarkoituksena on vahvistaa asiakkaiden yhdenvertaisuutta ja tiivistää viranomaisten yhteistyötä. Pidämme hyvänä myös tavoitetta, jossa madalletaan tuen hakemisen kynnyistä ja turvataan tuki perheille oikea-aikaisesti myös ilman lastensuojelun asiakkuutta.

Lausuntomme näkökulma

Tavoitteemme on edistää lapsen terveyttä, taata lapselle hyvä kasvu ja kehittyminen kohti aikuisuutta. Välillä lainlaatija tuntuu unohtavan, että lapsen molemmat vanhemmat ovat yhtä tärkeitä lapsen elämässä ja siten lapsen toisen vanhemman vanhemmuuden mitätöinti on lapsen edun vastaista. Tapaavan vanhemman vanhemmuuden tukeminen huoltokiusaamis- ja vieraannuttamistilanteissa tulee näkyä selkeämmin laissa.

Ehdotetulla lailla pyritään parantamaan erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien lasten, nuorten ja heidän perheidensä asemaa ja perusihmisoikeuksien toteutumista. Lakiuudistuksen tulee vahvistaa lasten ja lapsiperheiden palvelujen kokonaisvaltaisuutta ja parantaa palvelujen saantia lasten omassa kasvuympäristössä. Nykyistä vahvemmin tulee voida tukea vanhempia ja luoda heille edellytyksiä huolehtia paremmin kasvatustehtävästään sekä ehkäistä ongelmien pahenemista ja kasautumista. Uudistuksen tulee parantaa lasten ja nuorten hyvinvointia, vähentää lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelutarvetta ja ehkäistä syrjäytymistä. **Jotta nämä tavoitteet toteutuisivat käytännössä, on lakiuudistusta mietittävä myös tapaavan vanhemman näkökannalta. Tämä näkökulma on jäänyt lainuudistajilta huomioimatta lähes täysin.** Tarkoituksenmukaisesti toteutettuna vahvempi tuki yhdessä lapselle ja hänen huoltajalleen järjestettynä edistäisi YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaista lapsen oikeutta elää vanhempiensa kanssa.

Tapaavan vanhemman erityisasema

Sosiaalihuoltolain uudistamistyöryhmä katsoi, että erityisryhmien kuten lastensuojelun avohuollon asiakkaiden ja vammaisten henkilöiden palvelut tulisi järjestää ensisijaisesti osana yleistä palvelujärjestelmää, jonka tulee olla mahdollisimman sopiva kaikille palvelujen käyttäjille. Myös perheitä tukevat palvelut tulisi jatkossa järjestää pääasiassa yleisen palvelujärjestelmän kautta. Kun kaikki mahdolliset toimet yleisten palvelujen saavutettavuuden eteen on tehty eikä henkilö silti pysty niitä käyttämään tai ne eivät ole riittäviä, tarvitaan yksilöllisiä erityispalveluja. Työryhmän mukaan palveluista tulee säätää erityislaissa, jos niiden toteutuminen on muuten epävarmaa tai siinä on alueellista vaihtelua. **Tapaavan vanhemman kohtaamat ongelmat edellyttävät näkemyksemme mukaan erityislain säätämistä, jolla turvataan tapaavan vanhemman oikeudet osallistua lapsen kasvuun ja kehitykseen. Käytännössä tapaajavanhempi on alisteisessa asemassa, kun lapsen kanssa asuva vanhempi päättää rikkoa lain lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta asettamia velvoitteita.**

Taustaa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta

Vuonna 2012 lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta vahvistettiin 45 139 sopimusta. Näissä sopimuksissa on sovittu lapsen huollosta 33 581 kertaa, tapaamisesta 20 486 ja asumisesta noin 17 983 kertaa. Huoltosopimuksista 93 prosentissa on sovittu yhteishuollosta, kuudessa prosentissa yksinhuollosta äidille ja vajaassa yhdessä prosentissa yksinhuollosta isälle. Yhteishuolto ei kuitenkaan riitä takaamaan tasavertaista vanhemmuutta eikä yhdenvertaista kohtelua sosiaali- ja oikeusviranomaisten edessä. Tapaava vanhempi on voimaton itseensä kohdistuvaa huoltokiusaamista sekä lapseen kohdistuvaa vieraannuttamista vastaan, kunnes lainsäätäjä tunnistaa nämä ongelmat ja ryhtyy tosiasiallisesti turvaamaan lapsen oikeuden molempiin vanhempiin.

Sosiaalihuoltolain valmisteluun on vaikuttanut merkittävästi lastensuojelun selvitystyöryhmä, joka asetettiin kesällä 2012 toimikauden ollessa 10.9.2012 - 14.6.2013. Selvitystyöryhmän tehtävänä oli selvittää viranomaisten toimintatapoihin ja viranomaisyhteistyön toimivuuteen liittyvät ongelmat lastensuojelussa, tietojen vaihdon ongelmat viranomaisten välillä sekä arvioida tähän liittyvien salassapitosäännösten toimivuus. Selvitystyöryhmän

tarkoituksena oli tehdä toimenpide-ehdotuksia havaittujen ongelmien korjaamiseksi ja lainsäädännön muuttamiseksi. Selvitystyöryhmä esitti loppuraportissaan 54 toimenpide-ehdotusta lastensuojelun kehittämiseksi. Selvitystyöryhmän kaikkien toimenpide-ehdotusten pohjalta on sosiaali- ja terveysministeriössä valmisteltu toteuttamissuunnitelma vuosille 2014 - 2019. Suunnitelma julkaistiin toukokuussa 2014.

Sysäyksen lastensuojelun selvitystyöryhmälle antoi nuoren Vilja-Eerikan kuolemaan johtaneet tapahtumat vuonna 2012. Huomattavaa on, että **Toimiva lastensuojelu – suunnitelmassa ei sanallakaan mainita lapsen vieraannuttamista toisesta vanhemmasta tai tapaamisten estämistä**, vaikka Vilja-Eerikan tapauksessa lapsen pahoinpitelijä oli lapsen lähihuoltaja. Tapaus on surullinen esimerkki siitä, kuinka voimaton tapaajavanhempi on kohdatessaan lähihuoltajan tekemiä lapsen edun vastaisia toimia ja kuinka viranomainen on kykenemätön auttamaan lasta ajoissa. Jäsenistöllämme on lukemattomia esimerkkejä vastaavanlaisista tilanteista, joissa tapaajavanhemman sanat kaikuivat kuuroille korville.

Psykologin näkemys

Selja-Anneli Mansnerus, psykologi oikeusministerin tapaamisessa eduskunnassa 11.3.2014: "Huoltoriidassa vanhemmista löytyy lähes poikkeuksetta mielenterveyden eriasteista ongelmavyyhtiä: yleensä psykopatiaa tai narsistista persoonallisuus- ja luonnehäiriötä. Tällaisen persoonan on mahdoton ymmärtää lapsen parasta, koska hän ei kykene ymmärtämään lapsen yksilöllisiä tarpeita ja toiveita. Hän pystyy ajattelemaan vain omaa etuaan. Ajatuskin siitä, että lapsi pitää jakaa toisen vanhemman kanssa, on hänelle mahdoton. Nämä psykopaatit ovat yhteiskuntamme sadistisia ja usein piinallisen sitkeitä kiusaajia sekä alistajia. Psykopatia ei koskaan parane. Tällaiseen persoonaan ei tehoa sovittelu, ei järjellä eikä tunteella puhuminen. He tottelevat vain ja ainoastaan PAKKOA".

Perusteet esityksillemme

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8. ja KP-sopimuksen 17. artikla edellyttävät perustuslain 10 §:n kaltaisesti lakiin perustuvaa oikeutusta yksityis- ja perhe-elämään sekä kotiin ja kirjeenvaihtoon kohdistuvalta puuttumiselta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan yksityiselämä on laaja ilmaisu, joka ei ole määriteltävissä tyhjentävästi. Se käsittää henkilön fyysisen ja henkisen koskemattomuuden sekä henkilön fyysiseen ja sosiaaliseen identiteettiin liittyvät seikat. Lisäksi yksityis- ja perhe-elämään liittyvää perheen asemaa yhteiskunnan luonnollisena ja perustavaa laatua olevana yhteisönä suojaa KP-sopimuksen 23. artikla, jonka mukaan perhe on yhteiskunnan luonnollinen ja perustavaa laatua oleva yhteisö ja sillä on oikeus yhteiskunnan ja valtion suojeluun.

Perustuslain 19 §:n 3 momentin esitöiden mukaan lapsen hyvinvointi on ymmärrettävä laajasti sekä aineellisena että henkisenä hyvinvointina, minkä vuoksi säännöstä on tarkasteltava yhteydessä muihin taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin perusoikeuksiin. Säännös sisältää myös yleisemmin ajatuksen turvallisista kasvuoloista ja korostaa lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioon ottamista. Hyvinvoinnin edistäminen kattaa myös suojan väkivaltaa, alistamista ja hyväksikäyttöä vastaan, mihin on kiinnitetty erityistä huomiota myös lapsen oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa. **Asiantuntija-arvioiden mukaan lasta vieraannutetaan toisesta vanhemmasta 10 %:ssa eroista, joista puolet (5 % eroista) lasta vieraannutetaan vakavasti. Huoltokiusaamista esiintyy näitä lukuja enemmän. Tästä tiedosta huolimatta lakiuudistus ei tarjoa mitään konkreettisia toimia, joilla kyseisiin väkivallan muotoihin puututaan, jos väkivallan tekijä on lapsen kanssa asuva vanhempi. Tämä lapseen kohdistuva väkivalta jää tapaajavanhemman taakaksi ilman lain tuomaa suojaa. Henkinen pahoinpitely on lapselle yhtä vahingollista kuin muunlainen pahoinpitely ja henkinen väkivalta on mahdollisesti yleisin, haastavin ja vähiten viranomaisille raportoitu lasten kaltoinkohtelun muoto (Hibbard ym. 2012, Pediatrics, 130, 372–138). Häkkänen-Nyholm ym. (2013, 4 ja 98, Psyjuridica) katsovat, että vieraannuttamiseen pitäisi suhtautua yhtä kielteisesti kuin lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön.**

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8. artiklan on katsottu useissa tapauksissa edellyttävän valtiolta positiivisia toimenpiteitä oikeuksien turvaamiseksi. Positiivisen toimintavelvoitteen ja yksityiselämän suojan välillä tulee olla tällaisissa tilanteissa suora ja välitön yhteys. Yksityiselämän suojaaminen on erityisen tärkeää heikolle asiakkaalle varsinkin silloin, kun se näyttää päätöksenteossa olevan ristiriidassa sosiaalihuollon toisen päätavoitteen, asiakkaan toimintakyvyn ja omatoimisuuden edistämisen kanssa.

Jäsenistömme kokemuksen mukaan tapaajavanhempi ei saa yhdenvertaista kohtelua lapsen kanssa asuvaan vanhempaan verrattuna asioidessaan lastensuojelun, lastenvalvojan tai perheneuvolan kanssa. Sosiaalihuollon järjestämisen perusta on perustuslaissa, erityisesti sen 19 §:ssä. Lisäksi säännös velvoittaa julkisen vallan edistämään väestön terveyttä sekä tukemaan perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Esitykseen sisältyvien asiakkaan kohtelua koskevien säännösten toivomme selkeästi parantavan myös tapaavan vanhemman oikeusturvaa.

Perustuslain 19.3 §:n julkiselle vallalle asetettu velvoite väestön terveyden edistämiseen viittaa säännöksen perustelujen mukaan yhtäältä sosiaali- ja terveydenhuollon ehkäisevään toimintaan ja toisaalta yhteiskunnan olosuhteiden kehittämiseen julkisen vallan eri toimintaloikoilla yleisesti väestön terveyttä edistävään suuntaan. Julkisen vallan on lisäksi tuettava perheiden ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Yleisenä periaatteena kuitenkin on, että palvelun tarve tulee näissäkin tilanteissa arvioida yksilöllisesti eikä palvelua voida evätä pelkästään määrärahan puutteeseen vedoten. Jäsenistömme mukaan **sosiaaliviranomainen käytännössä tukee vain lapsen kanssa asuvaa vanhempaa, kun taas tapaava vanhempi jää ilman tätä tukea. Tuen tulisi kuitenkin kohdistua perustuslain 6 §:n mukaan kaikkiin perheenjäseniin ja taata vanhempien yhdenvertaisuus.**

Kasvatus- ja perheneuvonnasta säädetään sosiaalihuoltolain 19 §:ssä, jonka mukaan kunnan tulee huolehtia kasvatus- ja perheneuvonnan järjestämisestä. Kasvatus- ja perheneuvonnalla tarkoitetaan asiantuntija-avun antamista kasvatus- ja perheasioissa sekä lapsen myönteistä kehitystä edistävää sosiaalista, psykologista ja lääketieteellistä tutkimusta ja hoitoa. Kasvatus- ja perheneuvonnan tehtävänä on sosiaalihuoltoasetuksen 8 §:n mukaan tukea ja edistää lasten ja perheiden myönteistä kehitystä järjestämällä: 1) ohjausta, neuvontaa ja muuta asiantuntija-apua ihmissuhteisiin, perhe-elämään ja lasten kasvatukseen liittyvissä kysymyksissä sekä 2) tutkimusta ja hoitoa lasten kasvatukseen ja perhe-elämään liittyvissä ongelmissa. **Tänä päivänä vanhemman huoltokiusaamista ja lapsen vieraannuttamista ei tunnisteta kasvatus- ja perheneuvolassa lähes poikkeuksetta, joten lapsella tai kohdevanhemmalla ei ole mitään mahdollisuutta saada heiltä tukea. Ilmiöiden olemassaolon tunnustaminen laissa edesauttaisi lapsen edun ja oikeuden toteutumista. Kokemuksemme mukaan perheneuvolat ovat liian passiivisia vieraannuttamistapauksissa. Perheneuvolan tuki vieraannuttamisen kohteena olevalle vanhemmalle rajoittuu käytännössä "voimia"-toivotukseen. Tässä ehdotamme viranomaisille koulutusta vieraannuttamisesta, jotta lapsi ja vanhempi voisivat saada tarvitsemaansa tukea, sekä vieraannuttamisen priorisointia palveluja tarjottaessa, jotta vieraannuttamiseen päästäisiin puuttumaan ennen kuin lapsi on jo vieraantunut.** Toteamme, että sosiaalihuollon henkilöstön ammatillinen pätevyys on näennäistä, kun kyseessä on lapsen vieraannuttamisen ja vanhemman huoltokiusaamisen tunnustaminen. Näiden asioiden tunnustamiseen kykenemisen tulisi olla itsestäänselvää henkilöille, jotka työssään käsittelevät erolasten asioita.

Juho Eerolan (ps.) LA 27/2012 ja Pauli Kiurun (kok.) LA 28/2012 lakialoitteet saivat paljon kannatusta eduskunnassa. Lakivaliokunnan kirje oikeusministeriölle ja sosiaali- ja terveysministeriölle kehottaa ministerioita tekemään asialle jotain. Lakivaliokunta pitää lakialoitteissa käsiteltyjä teemoja ja tavoitteita erittäin tärkeinä ja saamansa selvityksen perusteella katsoo, että lapsen tapaamisoikeuden nykytilaan liittyy ongelmia, joihin on aiheellista etsiä lapsen etuun perustuvia ratkaisuja. Valiokunta edellyttääkin, että oikeusministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö yhdessä kokonaisvaltaisesti arvioivat lapsen tapaamisoikeutta koskevaa lainsäädäntöä ja käytäntöä sekä niiden kehittämistarpeita ja mahdollisuuksia, ottaen muun muassa huomioon lakialoitteista annetuissa asiantuntija-lausunnoissa esitetyt näkemykset.

Huomioita lakiuudistukseen

Kiitämme lasten kanssa toimivien ammattilaisten ilmoitusvelvollisuuden laajentamista. Rikostutkinnan nopeuttamiseksi niillä ammatillisilla, joilla on velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus, olisi jatkossa velvollisuus tehdä ilmoitus myös suoraan poliisille epäiltäessä lapsen pahoinpitelyä. Toivomme myös tähän tarkennusta, jossa lapsen vieraannuttaminen nähdään yksiselitteisesti lapsen henkisenä pahoinpitelynä. Jaamme huolen siitä, että hyvinvointia ja terveyttä heikentävät elämäntavat ja ongelmat siirtyvät perheissä seuraavalle sukupolvelle. Molempien vanhempien hyvinvoinnilla ja perheen elinolosuhteilla on tutkimusten mukaan myös tärkeä vaikutus lapsen terveyteen ja hyvinvointiin.

ILA suhtautuu kriittisesti kiireellisen sijoituksen ehtojen tiukentamiseen. Päinvastoin: kiireellisen sijoituksen tai lastensuojelun avopalvelun sijoituksen käyttämistä vieraannuttamistilanteessa tulisi käyttää. Lapsi ei ole välittömässä hengenvaarassa, mutta vieraannuttaminen on jatkuvaa lapsen henkisen koskemattomuuden loukkaamista, joka pitkään jatkuvana vaarantaa lapsen kasvun ja

kehityksen. Tavoitteena tulisikin olla lapsen vieraannuttamisen loppuminen siirtämällä lapsi vieraannuttamisvapaaseen ympäristöön. Tämä on nimenomaan lastensuojelullinen toimenpide, joka voidaan tehdä kiireellisen sijoituksen tai lastensuojelun avopalvelun sijoituksen turvin.

Oikeuskirjallisuudessa ja ylimpien lainvalvojien ratkaisukäytännössä (esimerkiksi OKA dnro 1052/1/06) on lähdetty siitä, että lainkohdassa käytetty ilmaisu "ihmisarvoisen elämän" turva on hyvin perusteiden tulkittavissa tarkoittavan enemmän kuin pelkästään biologiselle olemassaololle välttämättömien edellytysten turvaamista. Mikä kulloinkin on ihmisarvoista elämää, vaihtelee kulttuurisia arvoja ja tottumuksia vastaavasti. **Huoltokiusatun vanhemman tai vieraannuttamisen kohteena olevan lapsen elämä ei ole "ihmisarvoista elämää". Taistelussa omasta vanhemmuudesta on vastassa usein ex-kumppani sukulaisineen sekä monessa tapauksessa myös sosiaaliviranomainen. Sosiaalihuollon palvelujen laatua ja riittävyttä tulee tarkastella koko perusoikeusjärjestelmän kannalta kuten esimerkiksi yhdenvertaisuuden ja syrjinnän kiellon näkökulmasta (HE 309/1993 vp).**

Kunnan järjestämä perheasioiden sovittelu on lailla säädetty luottamukselliseksi. Sovittelija ei saa kertoa ilman perheen nimenomaista lupaa kenellekään sovittelussa esiin tulleista asioista. Sovittelijan on kuitenkin tehtävä ilmoitus kunnan lastensuojeluviranomaisille, jos hän on tehtävässään saanut tietää lapsesta, jonka tilanne edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä. **Epäily lapsen vieraannuttamisesta tai toisen vanhemman vanhemmuuden mitätöinnistä tulisi määritellä asiaksi, joka edellyttää ilmoitusta kunnan lastensuojeluviranomaisille.**

Pääministeri Jyrki Kataisen hallitusohjelmassa on asetettu tavoitteeksi turvakotipaikkojen lisääminen ja niiden alueellisesti tasaisempi jakautuminen. Hallituksen rakennepoliittisen ohjelman toimeenpanosta tehdyn päätöksen mukaan turvakodit siirretään valtion vastuulle vuoden 2015 alusta lähtien. **Pyydämme huomiomaan väkivaltaiseksi väitety vanhemman oikeusturvan. Turvakotien perusteetonta hyväksikäyttöä lapsen lähivanhemmuuden varmistamiseksi käytetään kokemuksemme mukaan usein hyväksi lapsen edun vastaisesti.**

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (THL) toimii valtakunnallisena sosiaalihuollon asiantuntijavirastona ja sen toimintaa säätelee laki terveyden ja hyvinvoinnin laitoksesta (668/2008). THL:n tehtävänä on väestön hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen, sairauksien ja sosiaalisten ongelmien ehkäiseminen ja sosiaali- ja terveystalouden kehittäminen. THL toteuttaa tehtäväänsä tutkimuksen, seurannan ja arvioinnin, kehittämistyön, asiantuntijavaikuttamisen ja viranomaistehtävien sekä kansainvälisen yhteistyön avulla. THL toimii alansa tilastoviranomaisena sekä huolehtii tehtäväalueensa tietoperustasta ja sen hyödyntämisestä. **Tiedossamme ei ole yhtäkään THL:n tutkimusta lapsen vieraannuttamisesta tai vanhemman huoltokiusaamisesta. Toivomme lisätutkimusta aiheesta THL:n tekemänä.**

Merkittävässä roolissa sosiaalihuollon kehittämistoiminnassa on sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma eli Kaste-ohjelma, jonka Valtioneuvosto vahvistaa joka neljäs vuosi hallituksen valtionaloutta koskevien päätösten yhteydessä. Kansallisesta kehittämisohjelmasta säädetään sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtionavustuksesta annetun lain 2. luvussa. **Tapaavan vanhemman kohtaamien ongelmien helpottaminen tulisi näkyä ansaitsemallaan painoarvolla myös Kaste-ohjelmassa.**

Vuosien 2008 - 2011 aikana lastensuojeluilmoitusten lukumäärä on kasvanut 28 %. Vastaavana ajankohtana ilmoitusten kohteena olevien lasten lukumäärä on kasvanut 21 % (THL, SVT 2013). Lastensuojeluilmoituksia tehtiin vuonna 2012 yhteensä 103 714 kpl. Määrä lisääntyi 6,7 % (6 501 kpl) vuodesta 2011. Lastensuojeluilmoitukset koskivat kaiken kaikkiaan 64 391 lasta ja lasten määrä kasvoi 6,1 % (3 679). Lastensuojeluilmoituksia tehtiin 1,6 kpl lasta kohden. **Kokemuksemme mukaan varsinkin tapaavan vanhemman tekemät lastensuojeluilmoitukset katsotaan vain huoltoriitaan kuuluvaksi ilmiöksi eivätkä ne johda lastensuojelullisiin toimenpiteisiin. Lastensuojeluilmoitusten lukumäärien tilastoinnin lisäksi olisi syytä tilastoida ilmoitusten sisältö ja arvioida, onko ilmoituksen takana lähihuoltajan vieraannuttamistavoite, tapaajavanhemman kohtaama vieraannuttaminen vai jommankumman vanhemman harjoittama huoltokiusaaminen. Lisäksi tulisi tutkia, mitkä näistä syistä johtivat lastensuojelun asiakkuuteen ja mitkä eivät.** Tutkimusten (muun muassa Heino 2007, Myllärniemi 2006, Kestilä 2012) mukaan yleisimpiä lastensuojeluasiakkuuden taustalla olevia syitä ovat vanhempiin liittyvät syyt kuten päihde- ja mielenterveysongelmat, jaksamattomuus, perheristiriidat, avuttomuus ja osaamattomuus.

Toimiva lastensuojelu -selvitysryhmän raportin mukaan lastensuojelun ehkäisevät palvelut eivät toimi. Lastensuojelun keskeinen periaate on lapsen vanhempien ja huoltajien tukeminen lapsen kasvatuksessa. Lastensuojelulain 34 §:n mukaan avohuollon tukitoimiin on ryhdyttävä viipymättä, jos lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään. Avohuollon tukitoimien tarkoituksena on edistää ja tukea lapsen myönteistä kehitystä sekä tukea ja

vahvistaa vanhempien, huoltajien ja lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatustaitoa ja -mahdollisuuksia. **Haastamme lastensuojelun toiminnasta vastaavat viranomaiset kertomaan, mitkä lastensuojelun avopalvelun toimet auttavat vieraannuttamisen kohteena olevaa lasta tai tukevat ja vahvistavat vieraannuttamisen kohteena olevan vanhemman kasvatustaitoa ja mahdollisuuksia toimia lapsen kanssa. Jäsenistömme mukaan näitä toimia avopalveluilla ei ole tai niitä ei käytetä. Lastensuojelun avopalvelujen sijoitus tai kiireellinen sijoitus olisi harkinnan arvoinen väline vieraannuttamis- ja huoltokiusaamistilanteissa. Jäsenistömme mukaan lastensuojelun kynnyksen sijoittaminen lapsi tapaajavanhemmalle ei ylity, koska vieraannuttamisesta ei tunnusteta lapseen kohdistuvaksi henkiseksi väkivallaksi. Ei siitäkään huolimatta, vaikka lapsen sijoittaminen tapaajavanhemman luokse on kunnalle ilmainen vaihtoehto.**

Perhetyöllä tarkoitetaan perheen kotona tehtävää perhetyötä, joka voi olla perhetyöntekijän antamaa keskusteluapua ja tukea erilaisissa arjen toiminnoissa. Perhetyöllä voidaan muun muassa tukea vanhempia heidän kasvatustehtävässään, tehdä vanhemmuuden arviointia ja järjestää lapselle hänen hyvinvointiaan tukevaa toimintaa. Tehostettu perhetyö on tärkeä tukitoimi myös kotiutettaessa lapsi esim. kiireellisen sijoituksen jälkeen. Tehostetun perhetyön onnistumiselle on olennaista perheen motivoituminen työskentelemään ongelmien korjaamiseksi. **Lapsen kanssa asuvan vanhemman ja lapsen väitteet lapsen omasta tahdosta johtuvaan tapaamisten kieltäytymiseen tulisi erityisesti tutkia mahdollisen vieraannuttamisen varalta. Perhetyön henkilöstö tulisi kouluttaa vieraannuttamisen purkamiseen, jotta lapsen ja tapaavan vanhemman suhde saadaan korjattua.**

Poiminta lausunnosta hallituksen esitykseksi: "Lastensuojelua kuormittavat myös tapaukset, jotka eivät kuuluisi lastensuojeluun. Käytännössä tämä tarkoittaa huolto- ja tapaamisriitoja sekä poliisin nollatoleranssia. Esimerkiksi lasten vaihtopäivinä vanhemman luota toiselle tulee paljon yhteydenottoja lastensuojeluun, mutta harvoin kyseessä on kuitenkaan lastensuojelullinen huoli." **Jäsenistömme kokemuksen mukaan huoltokiusaamisen tai lapsen vieraannuttamisen kohteena oleva vanhempi hakee apua ensisijaisesti lastensuojelulta. Vanhemman kannalta kyse on nimenomaan lastensuojelullisesta huolesta. Lastensuojelu toteaa useimmiten kylmästi tälle vanhemmalle, että asia on vanhempien välinen – ei lastensuojelullinen. Tämä viranomaistoiminta omalta osaltaan tukee tapaamissopimusta rikkovaa vanhempaa lapsen edun vastaisessa toiminnassa. Viranomainen hyväksyy tapaamisrikkomuksen olemalla asiassa passiivinen, minkä jälkeen sovittelu tai muu "järkipuhe" ei saa kiusantekijää muuttamaan valitsemaansa tietä. Kokemuksemme perusteella lastensuojeluun tarvitaan psykologian osaamista tunnistamaan vanhemman lapsen edun vastainen toiminta. Vanhemman huoltokiusaaminen ja lapsen vieraannuttaminen ovat asioita, joihin viranomaisen tulisi ottaa kantaa jo varhaisessa vaiheessa, muussa tapauksessa tapaajavanhemmalle ei jää muuta vaihtoehtoa kuin viedä asia tuomioistuimen käsiteltäväksi.**

Lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten valvonta olisi uusi kunnalle määritelty tehtävä. Sosiaalihuoltolaikin esitetty säännös kunnan velvollisuudesta järjestää lapsen ja hänen vanhempansa välisiä tuettuja ja valvottuja tapaamisia koskisi niitä lapsen ja vanhemman tapaamisia, jotka tuomioistuimen tai kunnan toimielimen on vahvistanut toteutettaviksi valvotusti. Valvottuja tapaamisia koskeva velvoite tulee parantamaan lasten ja etävanhempien mahdollisuuksia tapaamisiin. Suurin osa etävanhemmista on tällä hetkellä miehiä. **Kokemuksemme mukaan myös vieraannuttava tai huoltokiusaava vanhempi vaatii usein valvottujen tapaamisten järjestämistä omiin mielikuvuihinsa perustuen. Tarkoituksena on tällöin tapaavan vanhemman vanhemmuuden mitätöinti ja lapsen ja tapaavan vanhemman yhteydenpidon hankaloittaminen sekä oman aseman vahvistaminen lapsen ainoana kiintymyssuhteena. Liian usein tämä myös onnistuu. Valvottujen tai tuettujen tapaamisten käyttöä kiusaajan "käsikassarana" toista vanhempaa vastaan ei tule sallia. Valvottujen tai tuettujen tapaamisten perusteet tulee olla selkeitä ja todennettuja, jotta lapsen ja kohdevanhemman oikeusturva säilyy.**

Lausunnon keskeinen sisältö sosiaalihuoltolaista

Erityisesti tapaamisongelmat, jotka johtuvat toisen vanhemman käytöksestä kuten lapsen vieraannuttaminen (lapsen henkinen pahoinpitely) ja vanhemman huoltokiusaaminen (vanhemman henkinen pahoinpitely), ovat asialistallamme. Lakien tulee olla ongelmia ennaltaehkäiseviä ja ratkaisuja selkeyttäviä. Tässä tapauksessa lain tulisi ohjata vanhempia, lapsen kanssa toimivia sosiaalityöntekijöitä ja oikeuslaitosta tekemään lapsen edun mukaisia ratkaisuja. Toivomme lainlaativaltuutusta määrittelyä lapsen edulle ja sen pisteyttämistä eli mikä lapsen edun osa-alue on toista tärkeämpi ja miksi. ILA on valmis antamaan apua tähän vaatimaan tehtävään. Tulisi myös laatia lista lasta vieraannuttavista ja toista vanhempaa huoltokiusaavista toimista, joita ovat mm. tapaamisen

estämiset, lapsen passilla pelaaminen, perättömät väkivaltailmoitukset, kommunikoimattomuus lapsen asioista, toisen vanhemman mustamaalaaminen jne.

Lain ollessa ennaltaehkäisevä se ohjaa vanhempia tekemään oikeita ratkaisuja. Valitettavasti annettu lakiesitys ei tuo mitään konkreettista parannusta tapaavalle vanhemmalle tai lapselle, jonka tapaamiset on lain vastaisesti estetty. Näin ollen tapaavan vanhemman ainoa keino on käydä oikeutta asiasta, joka on useimmiten jo oikeudessa päätetty. On turhauttavaa käsitellä tapaamisriitaa oikeudessa asiasta, josta on jo oikeuden päätös olemassa. Annettavien lakien tulisi suojella lapsia ja vanhempia myös turhilta oikeudenkäynneiltä, jos sosiaaliviranomainen ei ole työtehtävien tasalla tai hänen osaamisensa asiassa on puutteellista.

Odotamme lakiin lapsen vanhempia tasavertaistavaa näkökulmaa. Esitetty laki ei ota millään lailla huomioon isien ja tapaavien vanhempien huonoa asemaa lapsen asioista päätettäessä. Kysymyksessä on todellinen epätasa-arvo-ongelma.

7 § Hyvinvointia edistävän tiedon ja asiantuntemuksen käyttö

Isät lasten asialla ehdottaa, että kunnan tulee tilastoida ja kerätä huolto- ja tapaamisriidoissa syntyvää aineistoa, joilla kartoitetaan ko. riitatapauksia ja niiden ominaispiirteitä. Sosiaalihuolto on ensimmäinen instanssi, johon vääryyttä kokeva vanhempi on yhteydessä saadakseen apua. On ensiarvoisen tärkeää pyrkiä pysäyttämään riita nopeasti ennen sen kiihtymistä, joten tapaamisriitojen ymmärtäminen asiantuntevasti heti alussa säästää kuntien resursseja paljon.

8 § Kunnan asukkaiden vaikutusmahdollisuudet

Vieraannuttaminen on lapseen kohdistuvaa henkistä väkivaltaa. Huoltokiusaaminen on toisen vanhemman alistamista ja hänen vanhemmuutensa mitätöintiä. Kunnan tulee tukea ko. toimien kohteena olevia lapsia ja vanhempia, jotta lapsen oikeus molempiin vanhempiin toteutuu yhdenvertaisesti. Vieraantuneen lapsen yhteyden palauttaminen vieraannutettuun vanhempaan tulee olla kunnan sosiaalitoimen tehtävä.

14 § Lapsen terveyden ja kehityksen turvaaminen

Palvelujen ja tukitoimien on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Erityisen selkeästi tulisi mainita, että palvelun tuki koskee sekä lapsen kanssa asuvaa vanhempaa että tapaavaa vanhempaa.

19 § Perhetyö

Vanhemmasta vieraannutetun lapsen ja vanhemman yhteyden palauttaminen tulee olla osa perhetyötä. Perhetyön lähtökohdana tulee olla ymmärtää perheen tilanne oikeasti ja ammattimaisesti sekä pyrkiä palauttamaan lapsen kontakti lapsen elämästä poistettuun vanhempaan.

27 § Lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten valvonta

Pidämme hyvänä ja kannatettavana lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten valvonnan siirtämistä kunnan tehtäväksi. Kunnan valvonta mahdollistaa vanhemman ja lapsen välisten tapaamisten toteutumisen esimerkiksi käräjäoikeuden päätöksen mukaisesti, mutta kunnan resurssit eivät ole aikaisemmin riittäneet tapaamisten toteutumisen valvontaan. Tapaamisten tulisi tapahtua ensisijaisesti tapaavan vanhemman kotona. Kokemuksemme mukaan valvottujen tapaamisten vaatimista käytetään myös huoltokiusaamisen ja vieraannuttamisen välineenä. Jos tapaamiset tapahtuvat tapaavan vanhemman kotona, on tapaaminen ja vanhemman ja lapsen välinen yhteys normaalisti, luonnollisempi ja siten lapsen edun mukainen.

Valvottujen vaihtotilanteiden osalta tulee määrittää valvojan tehtävät ja raportointivelvollisuudet, mikäli tapaaminen ei toteudukaan. Vaarana on myös, että tapaaminen voidaan perua, mikäli valvottua vaihtoa ei valvojan puuttumisen vuoksi suostuta toteuttamaan. Kokemuksemme mukaan vain mielikuvitus on rajana vieraannuttavalla tai huoltokiusaavalla vanhemmalla. Hyvän tavoitteen käyttö aseena toista vanhempaa vastaan tulee ehkäistä.

Mikäli valvoja päättää, ettei tapaamista aloiteta, vaihtoa ei suoriteta tai tapaaminen keskeytetään, on tämä dokumentoitava kirjallisesti ja perusteltava, miksi se on lapsen edun vastaista.

29 § Sosiaalipäivystys

Ehdotamme lakiin kunnan velvollisuudeksi tapaamissopimuksen mukaisten lapsen ja vanhemman välisten estettyjen tapaamisten kirjaamisesta. Kirjaamisesta huolehtiminen tulee olla osa kunnan sosiaalipäivystystä. Kirjaamisella saadaan tilastotietoa estettyjen tapaamisten yleisyydestä ja se mahdollistaa lastensuojelun puuttumisen lapseen kohdistuneena psyykkisen väkivallan tekona. Tapaamissopimuksen rikkominen ilman korvaavaa tapaamista toistuvasti ja tahallisesti on henkisen väkivallan teko lasta kohtaan rikoslakiesityksen LA28/2012 mukaisesti.

Ehdotamme lakiin seuraavaa lisäystä: *"Kunnan on huolehdittava ympärivuorokautisesti tapaamissopimuksen mukaisten lapsen ja vanhemman välisten estettyjen tapaamisten kirjaamisesta".*

32 § Lasten ja muiden erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden edun toteuttaminen

ILA kannattaa pykälän mukaista asiakkaan edun toteuttamista, mutta esittää lapsen edun tarkempaa määrittelyä ja pisteyttämistä osana lastensuojelulain uudistusta. Nykyään lapsen etu tarkoittaa eri yhteyksissä eri asioita ja voi olla ristiriidassa määritellyn lapsen edun kanssa.

Esimerkki: lapsen etu voi olla tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi ja ulkoisesti (ja ulkopuolelta katsoen) lapsi voi näin toimiakin. Samaan aikaan lapsi on voimakkaan psykologisen kontrollin alla, jolloin hänen henkinen sietokykynsä ylittyy ja lapsi rasittuu. Kumpi on siis tärkeämpi kohta lapsen etua päätettäessä, ulkoisesti hyvinvoiva lapsi vai taustalla oleva henkinen kaltoinkohtelu? Lapsen edun määrittämisessä voi avuksi olla myös sellaisten asioiden määrittäminen, jotka eivät ole lapsen edun mukaisia.

36 § Lapsen mielipiteen selvittäminen ja edunvalvonta

Esitämme, että lapsen mielipiteen selvittämiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota silloin, kun lapseen kohdistuu tai on kohdistunut vieraannuttavia toimia, vanhemmilla on menossa tai ollut aikaisemmin huoltoriita tai lapsen vanhempi ja/tai vanhemmat kertovat lapsen vieraannuttamisesta tai vanhemman huoltokiusaamisesta. Kokemuksemme mukaan lapsi on mahdollista saada kertomaan uskottavia epätotuuksia toisesta vanhemmasta niin uskottavalla tavalla, että se hämää jopa kokeineita perheneuvolan työntekijöitä. Lapsen kieltäytyessä tapaamisista on lähihuoltajan mahdollinen osuus ja vaikuttaminen lapsen kieltäytymiseen erityisesti tutkittava. On muistettava, ettei lapsen tahto välttämättä vastaa lapsen omaa etua.

KKO 2004:76 "Yleisesti tiedetään, että lapsi saattaa helposti myötäillä sen vanhemman käsityksiä, jonka luona hän asuu, etenkin jos yhteydenpito toiseen vanhempaan on syystä tai toisesta ollut vähäistä tai tapahtunut epäsuotuisissa olosuhteissa. Toista vanhempaa koskevien kielteisten käsitysten myötäily saattaa myös vahvistua sitä enemmän, mitä kauemmin mainitunlainen tilanne jatkuu ja mitä huonommat vanhempien välit ovat."

Ehdotamme lakiin seuraavaa lisäystä: *"lapsen kuuleminen ammattimaisesti ja tallentaen on erityisen tärkeää silloin, kun voidaan olettaa lapseen kohdistuneen vieraannuttavia toimia vanhempien, isovanhempien, viranomaisten tai muiden sellaisten henkilöiden toimesta, jotka ovat lapsen elämässä laajasti osallisina. Lapsen kuuleminen on erityisen tärkeää myös tilanteissa, joissa vanhemmat kertovat vieraannuttamisesta, lapsella on oppimisvaikeuksia koulussa/päiväkodissa tai vanhemmat ovat tai ovat olleet huoltoriidassa tai heillä on vaikeuksia lapsen tapaamisten järjestämisessä".*

49 § Asiakkaan hoidossa olevan henkilön tilanteen selvittäminen

Asiakkaan hoidossa olevan lapsen hoidon ja tuen tarve on selvitettävä, kun asiakasta epäillään lapsen vieraannuttamisesta tai vanhemman huoltokiusaamisesta.

48 § Läheisverkoston kartoittaminen

ILA kannattaa läheisverkoston kartoittamista. Liian usein lapset joutuvat lastensuojelun taholta sijoitukseen tai huostaanottoon, vaikka heillä on luotettava ja turvallinen vanhempi. Erityisesti isät liian usein sivuutetaan lapselle sopivien sijoituspaikkojen kartoittamisessa kokonaan.

Ehdotamme lakiin seuraavaa lisäystä: *”erityisen tärkeää lapsen vanhempien läheisverkoston kartoitus on tilanteissa, joissa lapsi on joutumassa sijoitetuksi tai huostaanotetuksi. Erityisesti lapsen sijoittaminen biologisen vanhemman luokse tulee selvittää ennen muita vaihtoehtoja”.*

56 § Muistutus

ILA kannattaa pykälän mukaista muistutusmahdollisuutta, mutta esittää lakiin aikaraamia, jona aikana viranomaisen on vastattava annettuun muistutukseen. Muistutus ei voi jäädä sosiaaliviranomaisen pöydälle odottamaan vastausta määräämättömäksi ajaksi.

Ehdotamme lakiin seuraavaa lisäystä: *”sosiaalihuollon on vastattava muistutukseen kahden viikon kuluessa muistutuksen jättämisestä tai muistutus muutetaan automaattisesti kanteluksi”.*

57 § Kantelu

ILA kannattaa pykälän mukaista kantelumahdollisuutta, mutta esittää hallintolakiin aikaraamia, jona aikana viranomaisen on vastattava annettuun kanteluun. Kanteluun ei saa jäädä viranomaisen pöydälle odottamaan vastausta määräämättömäksi ajaksi.

Esitämme seuraavaa lisäystä hallintolakiin: *”viranomaisen on vastattava kanteluun neljän viikon kuluessa kantelun jättämisestä. Jos 56 § mukainen muistutus on muuttunut vastaamattomuuden vuoksi kanteluksi, niin kantelua ei voi palauttaa enää muistutukseksi, vaan se on käsiteltävä kanteluna”.*

59 § Valitus hallinto-oikeuteen

Vaadimme avoimuutta julkiseen päätöksentekoon. Hallinto-oikeuden istuntojen ei pidä olla salaisia perusteltuja poikkeuksia lukuun ottamatta. Päätösten tulee siis kestää avoin tarkastelu käräjäoikeuden tapaan. Esitämme lähtökohtaisesti kaikkien sosiaalihuollon päätösten, valitusten ja kanteluiden julkista käsittelyä hallinto-oikeudessa. Lisäksi ehdotamme hallinto-oikeuden nopeutettua käsittelyä asioissa, jos kyseessä on lapsen sijoitukseen tai huostaanottoon liittyvä asia. Lapsen sijoitukseen ja/tai huostaanottoon liittyvät päätökset tulee aina käsitellä kiireellisinä ja muut asiat ohittavina.

Keskeinen sisältö lastensuojelulaista

Lapsen vieraannuttaminen on lapsen kohdistuvaa henkistä väkivaltaa, joka kuuluu lastensuojelulakiin sekä lastensuojelun kanssa toimiville sosiaalityöntekijöille. Lapsen näkökulmasta katsottuna vieraannuttamisella on yhteinen tekijä lapsen seksuaalisen hyväksikäytön kanssa: lapsi on väline aikuiselle. Molemmissa tapauksissa aikuinen käyttää lasta omien subjektiivisten tarpeidensa tyydyttämiseen. Molemmat ilmiöt loukkaavat lapsen oikeudellisia ja sosiaalisia oikeuksia ja ovat todellinen ihmisoikeusongelma Suomessa. Perustuslain 7.1 §:ään sisältyy oikeus henkilökohtaiseen turvallisuuteen. Säännös *”korostaa julkisen vallan positiivisia toimintavelvoitteita yhteiskunnan jäsenten suojaamiseksi rikoksilta ja muilta heihin kohdistuvilta oikeudenvastaisilta teoilta, olivatpa niiden tekijät julkisen vallan käyttäjiä tai yksityisiä tahoja”* (HE 309/1993 vp, s. 47).

Kansalaisten tulisi olla kaiken aikaa, kaikkialla ja kaikissa asioissa yhdenvertaisia toisiinsa nähden. Tämä yhdenvertaisuus on luovuttamatonta ja mikäli siinä syntyy epätasapainoa, on ihmisillä luontainen pyrkimys yhdenvertaisuuden tavoitteluun. Lainsäädännössä ei voi olla mitään osa-aluetta, jossa voisi poiketa edellä mainitusta.

Yhdenvertaisuus ei toteudu, jos jonkun toisen oikeudet ovat suojatut paremmin kuin toisen: mikäli lapsen kanssa asuvan vanhemman oikeudet lainsäädännössä turvataan käytännön tasolla paremmin kuin tapaavan vanhemman, on tällainen tilanne epäterve ja epätasapainoinen. Tällaisessa epätasapainoisessa tilanteessa on vaara, että paremmilla oikeuksilla suojattu vanhempi ulosmittaa parempia oikeuksia omien subjektiivisten tarpeidensa edestä

(vieraannuttaminen / huoltokiusaaminen). Yhdenvertaisuuden ollessa kuitenkin luovuttamatonta, on odotettavaa, että tällaisessa tilanteessa alisteiseen asemaan joutunut tapaajavanhempi lähtee tavoittelemaan lapselleen yhdenvertaisuuden toteutumista molempiin vanhempiin oikeusteitse. Lainsäädännön tulisi osaltaan varmistaa, että se ei luo epätasapainoa yhdenvertaisuuteen, joka on kasvualustaa erilaisille oikeuden loukkauksille ja niistä kumpuaville tasapainoa hakeville oikeusprosesseille.

2 § Vastuu lapsen hyvinvoinnista

Vanhempien ja muiden huoltajien ensisijainen vastuu lapsesta on kiistaton. Ongelmaksi muodostuu tilanne, jossa huoltajalla tai vanhemmalla ei ole kontaktia lapseen, vaikka hän itse sitä toivoisi. Tällainen tilanne on esimerkiksi silloin, kun lasta vieraannutetaan vanhemmasta. Jos vieraannuttaminen on viety loppuun asti, lapsi itse kieltäytyy tapaamisista ja kontaktia ei synny. Tämän vuoksi ILA ehdottaa, että pykälään tehtäisiin muutos, jossa viranomaiset velvoitettaisiin auttamaan vanhempaa, joka on menettämässä tai menettänyt yhteyden lapseensa.

Ehdotamme lakiin seuraavaa lisäystä: *”Lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tuettava vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään ja pyrittävä tarjoamaan perheelle tarpeellista apua riittävän varhain sekä ohjattava lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin. Erityisesti apua on annettava vanhemmalle, joka on menettämässä tai menettänyt yhteyden lapseen vanhemmasta vieraannuttamisen tai vanhemman huoltokiusaaminen takia”.*

4 § Lastensuojelun keskeiset periaatteet

Ehdotamme lapsen edun määrittelyä uudelleen ja pisteytystä. Pisteyttämisellä tarkoitetaan sen määrittämistä, mikä lapsen edun osa-alue on kutakin toista tärkeämpi. Tilanne tulee esiin esim. lastensuojelussa tai oikeuteen päätyneessä huoltoriidoissa, joissa lapsi ulkoisesti voi hyvin, mutta hänen psyykinen tilansa on ylikuormittunut. Ei voi olla hyvää vanhemmuutta, jos lapsi saa suojaa, ruokaa, harrastuksia ja kavereita eli ulkoisesti asiat ovat hyvin, mutta samaan aikaan lapsi on psyykkisesti kaltoinkohdeltu. Tällainen tilanne on usean tuhannen suomalaislapsen kohtalo. Se johtaa mielenterveysongelmiin ja syrjäytymisiin, pahimmillaan itsetuhoiseen käytökseen.

Lapsen edun määrittelystä puuttuu kokonaan käsite ”vakiintuneet olosuhteet”, jota kuitenkin jatkuvasti käytetään sosiaalitoimen ja oikeuden päätösten perusteluissa. Jos ”vakiintuneiden olosuhteiden” todellakin katsotaan olevan lapsen edun mukainen tai sen vastainen osa-alue, tulisi myös se monen muun seikan lisäksi olla tuossa määrittelyssä mukana.

ILA ehdottaa 4 § mukaisesti lapsen edun määrittämistä uudelleen ja lapsen edun osa-alueiden pisteyttämistä.

5 § Lapsen ja nuoren mielipide ja toivomukset

Lapsen mielipidettä selvitetessä tulee kiinnittää huomiota vallitsevaan perhedynamiikkaan laajasti. Onko vanhemmilla huoltoriita lähimenneisyydessä, parhaillaan tai tulossa? Kohdistuuko lapseen vieraannuttavia toimia tai toista vanhempaa kohtaan huoltokiusaamista? Voiko lapsen kertoma olla totta, jos takana on vuosia kestänyt mielen manipulointi vanhempaa/vanhempia kohtaan (esim. sijoitettu tai huostaanotettu lapsi).

ILA on ehdottanut sosiaalihuoltolakiin muutosta kohtaan [36 § Lapsen mielipiteen selvittäminen ja edunvalvonta].

11 § Lastensuojelun järjestäminen ja kehittäminen (hallituksen esitys)

Kysymme lainsäätäjältä, onko lastensuojelutyö määrältään ja laadultaan sellaista, että vanhemmastaan vieraannutettu lapsi saa apua. ILA:n jäsenistön mukaan ei ole. Lastensuojeluviranomaisen ymmärrys lapsen henkisestä kaltoin kohtelusta on olematonta. Vanhemmasta vieraannuttaminen on lapseen kohdistuvaa henkistä pahoinpitelyä ja siksi lastensuojelutyön koulutukseen tulee sisällyttää koulutus perusosaamisesta vanhemman harjoittamien vieraannuttavien toimien tunnistamisesta.

14 § Moniammatillisen asiantuntemuksen turvaaminen

Kannatamme monialaisen asiantuntemuksen turvaamista. Olemme kuitenkin huolestuneita siitä, ettei asiantuntijoilla ole kokemusta vanhemmasta vieraannuttamisen ongelman selvittelystä. Lapsen psyykinen kaltoinkohtelu on yleistä huoltoriitojen yhteydessä ja sen seuraukset lapselle ja kohdevanhemmalle ovat elämän mittaisia. ILA toteaa, että sosiaalihuollon henkilöstön ammatillinen pätevyys on näennäistä, kun kyseessä on lapsen vieraannuttamisen ja vanhemman huoltokiusaamisen tunnistaminen. Näiden asioiden tunnistamisen osaaminen tulisi kuulua henkilöstölle, joka työssään käsittelee erolasten asioita.

15 § Terveystieteiden erityiset velvollisuudet

Vastustamme pykälän kumoamista ja esitämme siihen seuraavaa muutosta: *”Terveystieteiden ja sairaanhoitopiirin on annettava lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa asiantuntija-apua ja tarvittaessa järjestettävä lapselle ja heidän vanhemmilleen tutkimus-, hoito- ja terapiapalveluja. Lasten tarvitsemat henkisen hyväksikäytön tai henkisen pahoinpitelyn epäilyn selvittämiseen liittyvät palvelut on järjestettävä kiireellisinä. Lapsen vieraannuttamisen selvittäminen on joskus helpointa selvittää lapsen vanhemmille tehtävänä psyykkisen terveydentilan testaamisena, jos muut vieraannuttamisen toimet ovat esillä”.*

20 § Lapsen mielipiteen selvittäminen ja kuuleminen

Vanhemmasta vieraannutetun lapsen kuuleminen vaatii lastensuojelulta erityisosaamista. Vieraannutettu lapsi kertoo usein sen, mitä vieraannuttava vanhempi haluaa hänen sanovan. Koska lapsen vieraannuttaminen on henkistä väkivaltaa, se näkyy harvoin lapsessa itsessään. Tällöin tulee selvittää muut vieraannuttavat toimet, jotka asiaan liittyvät. Joskus vieraannutettua lasta ei tule kuulla omassa asiassa ollenkaan, koska se ei edusta hänen omaa mielipidettään lapsen iästä riippumatta. Näin erityisesti silloin, jos kyse on vieraannutetun lapsen mielipiteestä.

Laki lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta: jos lapsi on täyttänyt 12 vuotta, täytäntöönpanoon ei saa ryhtyä vastoin lapsen tahtoa. Täytäntöönpanoon ei myöskään saa ryhtyä, jos lapsi on niin kehittynyt, että hänen tahtonsa voidaan kiinnittää huomiota. Vieraannuttajavanhempi tietää tämän varsin hyvin ja vieraannuttaminen kiihtyykin tuon 12-vuotisrajapyykin lähestyessä. On huomioitava, ettei vieraannutettu lapsi useinkaan ole 12-vuotiaan tasolla, vaikka olisi täyttänyt 12 vuotta. Vieraannuttamiseen liittyy usein lapsen riippuvuussuhteen kiinnittäminen vieraannuttajaan kohtelemalla lasta hänen ikätasoaan alemmalla tasolla. Tästä syystä täytäntöönpanoon pitäisi voida ryhtyä vielä lapsen ollessa alle 16-vuotias. ILA on ehdottanut sosiaalihuoltolakiin muutosta kohtaan [36 § Lapsen mielipiteen selvittäminen ja edunvalvonta]

Ehdotamme lakiin seuraavaa lisäystä: *”Lapsen mielipide tulee jättää huomiotta, jos lapsi on selvästi vieraannutettu vanhemmastaan ja hänen mielipiteensä tiedetään edustavan vain vieraannuttavan vanhemman mielipidettä”.*

21 § Lapsen puhevallan käyttö

ILA:n tiedon mukaan lapsen, joka on selvästi vieraannutettu vanhemmastaan, mielipide voi mukaila lapsen kanssa asuvan vanhemman sanomaa eikä siten edusta lapsen omaa mielipidettä. Vieraannutetun lapsen kertomaa mielipidettä ei pidä ottaa huomioon lapsen etua päätettäessä.

Ehdotamme lakiin seuraavaa muutosta: *”Kaksitoista vuotta täyttäneellä lapsella on oikeus käyttää huoltajan tai muun laillisen edustajan ohella erikseen puhevaltaansa itseään koskevassa lastensuojeluasiassa, jos sen voidaan katsoa edustavan hänen omaa todellista mielipidettään eikä häneen ole kohdistunut samaan aikaan vieraannuttavia toimia”.*

22 § Edunvalvojan määrääminen huoltajan sijaiseksi

Lapsen edunvalvojaa tulisi käyttää kaikissa niissä tapauksissa, joissa epäillään lapsen joutuneen vieraannutetuksi vanhemmastaan joko toisen vanhemman, sijaisperheen tai lastenkodin toimesta tai lapsella on lojaliteettiristiriita.

Ehdotamme lakiin seuraavaa muutosta: *"1) on perusteltu syy olettaa, ettei huoltaja voi puolueettomasti valvoa lapsen etua asiassa tai lapsi on vieraannutettu vanhemmastaan; ja"*

26 § Lastensuojeluasian vireille tulo ja palvelutarpeen arviointi

Vieraannuttamisväitteiden ja huoltokiusaamisväitteiden tulee automaattisesti aiheuttaa lastensuojellinen selvitystarve.

28 § (30.12.2010/1380) Tuomioistuimen lupa lapsen tutkimiseen

Kannatamme lapsen tutkimista, jos se on lapsen suojelun kannalta välttämätöntä. Lisäksi kannatamme vanhempien psyykkisen tilan selvittämistä tuomioistuimen määräyksellä samasta syystä eli lapsen suojelun kannalta välttämättömänä toimenä. Lapsen henkinen pahoinpitely tulee harvoin esille lapsesta itsestään, lapset kieltävät sen mahdollisimman pitkään. Kaltoinkohtelun osalta on merkillepantavaa, että lapsen vanhemmat käyttäytyvät ulkoisesti aivan normaalisti, vaikka kotona käyttävät psyykkistä väkivaltaa suhteessa lapsiin. Tällaisten vanhempien psyykkisen tilan selvittäminen tuomioistuimen määräyksellä parantaisi lastensuojelun toimivuutta ja kohdentumista oikeisiin asioihin. Vanhempien psyykkisen tilan arviointi tuo tietoa heidän persoonastaan ja sen mahdollisista häiriöistä.

Ehdotamme lakiin seuraavaa muutosta: *"Hallinto-oikeus voi 13 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitetun viranhaltijan hakemuksesta antaa luvan lasta tai hänen vanhempaansa koskevaan lääkärin tai muun asiantuntijan suorittamaan tutkimukseen, jos tutkimus on lastensuojelun tarpeen selvittämiseksi välttämätön, mutta huoltaja kieltää tutkimuksen tekemisen".*

32 § Lapsen läheisverkoston kartoittaminen

Kannatamme läheisverkoston kartoittamista. Varsinkin vieraannutetun lapsen läheisverkoston selvittäminen on ensisijaisen tärkeää. Vieraannuttava vanhempi on yleensä lapsen kanssa asuva vanhempi, joten asuminen toisen vanhemman luona on lapselle useimmiten hyvä vaihtoehto sijoittamisen tai huostaanoton sijaan.

33 § Asioiden kirjaaminen

Odotamme tulevaisuudessa tapaamissopimuksen mukaisten tapaamisten toteutumattomuuden kirjaamista. Lapsen estynyt tapaaminen ilman korvaavaa tapaamista tulee luokitella lastensuojeluasiaksi jokaisella kerralla, jolloin tapaaminen jää toteutumatta.

36 § Lastensuojelun avohuollon tukitoimet

Lisätään 3) lapsen kuntoutumista tukevia hoito- ja terapiapalveluja esim. vieraannutetun lapsen ja vanhemman yhteyden palauttamiseksi.

37 § (12.2.2010/88) Sijoitus avohuollon tukitoimena

Kannatamme vieraannutetun lapsen sijoittamista avohuollon tukitoimena sen vanhemman luokse, joka pystyy huolehtimaan lapsen kasvusta, kehityksestä ja tapaamisten toteutumisesta toisen vanhemman kanssa paremmin. Vanhemmasta vieraannuttaminen jättää lapsen elinikäisen jäljen, joka vastaa vaikutukseltaan lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä tilanteessa, jossa hyväksikäyttö on ollut jatkuvaa ja lapsi on turvautunut siihen ihmiseen, joka häntä on hyväksikäyttänyt.

Vieraannutettujen lasten kohdalla tulisi käyttää nimenomaan avohuollon sijoitusta. Siinä lapsi sijoitetaan asumaan vieraannutetun lapsen kohdevanhemman luokse asumaan. Näin saadaan tilanne vakiinnutettua kolmen kuukauden ajaksi ja pystytään arvioimaan järjestelyn jatkamisen tarve.

Esitämme lakiin seuraavaa muutosta: *"4) vanhemmasta vieraannutettu lapsi voidaan sijoittaa sille vanhemmalle, josta hänet on vieraannutettu, vaikka se olisi vastoin lapsen ja hänen kanssa asuvan vanhemman mielipidettä".*

37 a § (12.2.2010/88) Avohuollon sijoituksen käyttämisen yleiset edellytykset

Kannatamme 37 § mukaisesti vieraannutetun lapsen sijoittamista avohuollon tukitoimena sen vanhemman luokse, joka pystyy huolehtimaan lapsen kasvusta, kehityksestä ja tapaamisten toteutumisesta toisen vanhemman kanssa paremmin.

Esitämme lakiin seuraavaa lisäystä: *”Jos lapsi on vieraannutettu ja hänellä on useampi kuin yksi huoltaja, voidaan lapsi sijoittaa sen vanhemman luokse, joka pystyy huolehtimaan lapsen kasvusta, kehityksestä ja tapaamisten toteutumisesta toisen vanhemman kanssa paremmin, vaikka lapsen toinen huoltaja sitä vastustaisi”.*

38 § Lapsen kiireellinen sijoitus

Kun lapsi sijoitetaan kiireellisesti sen vanhempansa luokse, jonka luona hän jo muutoinkin on kirjoilla, estyy hänen tapaamistensa toteutuminen toisen vanhemman kanssa. Tällöin viranomaisen on kiireellisesti selvítettävä, miten lapsen oikeus tapaavaan vanhempaan voidaan palauttaa nopeasti.

Tiivistelmä

Vain tunnistamalla ja huomioimalla kaikki lapsen hyvinvointiin vaikuttavat seikat, kyetään vaikuttamaan lapsen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Lähestymme hyvinvoinnin tavoitetta mm. konkreettisilla tarkennuksilla nykyisin ympäripyöreään lapsen edun määrittelyyn esittämällä pisteytysjärjestelmää.

Lasten vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta on tällä hetkellä asia, joka vaikuttaa tuhansien lasten hyvinvointiin haitallisesti. Vieraannuttamista ei kumminkaan ole lainsäädännön tasolla tunnistettu tai huomioitu, eikä siten lastensuojelussa eikä oikeuskäytännössä. Vieraannuttamisen haitallisuus on rinnastettavissa asiantuntijoiden mukaan jopa lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Myös huoltokiusaamisen vieraannuttamista lievemmat muodot aiheuttavat henkistä kärsimystä lapselle ja kohdevanhemmalle. Nämä ongelmat kehittyvät yleensä vähitellen, joten varhainen puuttuminen ehkäisee tehokkaasti ongelmien kärjistymistä.

Lapsen vanhempia tulisi kohdella yhdenvertaisesti, huolimatta siitä kumman vanhemman luona lapsi asuu. Lapsen toisen vanhemman esittämää huolta tai näkemyksiä lapsen asioista ei pidä väheksyä vaikka hän olisikin tapaajavanhempi. Syrjäyttämällä toinen vanhempi lapsen asioista päättamisestä tai jopa kokonaan lapsen elämästä, ohitetaan yleensä toinen lapsen tärkeimmistä aikuisista tukijoista. Aivan liian moni lapsi tässä maassa joutuu kokemaan Vilja- Eerikan tavoin turvattomuutta toisen vanhemman ollessa syrjäytetty ja toisen vanhemman toimiessa väärin lasta kohtaan. Lapsen osoitteen ei tulisi määritellä lapsen "perhettä" kuten nykyään, koska se mahdollistaa toisen erovanhemman vanhemmuuden mitätöintiä.

Pyydämme, että näitä lakihankkeita vielä ehdottamaltamme pohjalta kehitetään. Lainsäädännön tulee kehittyä yhteiskunnassamme perheiden ja lastensuojelun haasteiden todellisuuteen perustuen.

Helsingissä 17.6.2014
Isät lasten asialla ry:n puolesta

Juha Järä | Isät lasten asialla ry puheenjohtaja